

PAPER DETAILS

TITLE: Zilzâl Sûresi Baglaminda Kur'ân'in Deprem ve Tabii Âfetlere Bakisi

AUTHORS: Isa Kanik

PAGES: 101-125

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3289190>

Zilzâl Sûresi Bağlamında Kur’ân’ın Deprem ve Tabii Âfetlere Bakışı
The Qur’an’s View on Earthquake and Natural Disasters in the Context of
the Sûrat al-Zilzâl

Dr. Öğr. Üyesi İsa Kanik

Ahi Evran Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
Kırşehir/Türkiye
isa.kanik@ahievran.edu.tr

Ahi Evran University
Faculty of Islamic Sciences
Kırşehir/Turkiye
ORCID: 0000-0003-4338-7834

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü Article Types	Araştırma Research Article
Geliş Tarihi Received	26 Temmuz July 2023
Kabul Tarihi Accepted	18 Ekim October 2023
Yayın Tarihi Published	31 Aralık December 2023
Yayın Sezonu Pub Date Season	Aralık December
Sayı Issue	40
Sayfa Pages	101-125

Atıf | Cite as

İsa Kanik, “Zilzâl Sûresi Bağlamında Kur’ân’ın Deprem ve Tabii Âfetlere Bakışı”. Usul
İslam Araştırmaları Dergisi 40 (Aralık 2023), 101-125.
DOI: 10.56361/usul.1339205

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımınca
taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir
This article has been scanned by
iThenticate. No plagiarism detected.

Yayıncı | Published by

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
İstanbul Sabahattin Zaim University

Telif Hakkı | Copyright

Yazarlar dergide yayınlanan
çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve
çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında
yayınlanırlar.

Author(s) publishing with the journal
retain(s) the copyright to their work
licensed under the CC BY-NC 4.0.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm
çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. | It is declared that scientific and ethical
principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the
sources used have been properly cited (İsa Kanik).

Öz*

Kur'ân'ın ana konularını genel olarak tevhit, nübüvvet ve ahiret şeklinde tasnif etmek mümkündür. Kur'ân bu ana konu ve kavramlarla bağlantılı olarak varlık, evren, insan, tabiat ve diğer birtakım hususlara değinmektedir. Geniş bir konu yelpazesine sahip olan Kur'ân'da; kuraklık, kıtlık, kasırga, sel ve depremler gibi tabii ve doğal âfetlerden de bahsedilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'i yaşanan gerçek hayat ve güncel hadiseler ekseninde okumak noktasında söz konusu durumların incelenmesi, bağlamlarının ve vermek istediği temel mesajların kavranması Kur'ân'ın indiriliş maksadıyla muvafık bir yaklaşımdır. Bu minvalde araştırmamızda Zilzâl sûresi bağlamında Kur'ân-ı Kerim'in deprem ve tabii âfetlere bakışı konu edilmektedir. Aslında deprem fenomeni Kur'ân muhtevasında kıssalar, imtihan ve musibetler gibi farklı bağlamlarda ve muhtelif maksatlarla ele alınmaktadır. Bundan dolayı hem Kur'ân'ın mezkûr konuya genel bakışını ortaya koyabilmek hem de mümkün olduğunca araştırmamızın kapsam ve sınırlılıklarını koruyabilmek için meselenin Kur'ân'daki belirli bir süre üzerinden incelenmesi uygun görülmektedir. Bu tür bir metodolojik yöntem ve bilimsel veriler doğrultusunda araştırmamızda doğal bir tabiat olayı olan deprem hadisesiyle başlayan Zilzâl sûresinin değindiği diğer konular ile özellikle deprem ve tabii âfetlerin Kur'ân'da nasıl ele alındığı, bunların hikmet ve maksatlarının neler olabileceği konuları değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Zilzâl Sûresi, Deprem, Tabii Âfet.

* Bu makale, Muş Alparslan Üniversitesi Uluslararası Deprem Sempozyumu'nda online olarak sunulan "Zilzâl Sûresi Tefsiri Bağlamında Kur'ân Muhtevasında Deprem ve Tabii Âfetlerin Yeri" adlı tebliğ özetinin içeriği geliştirilerek ve değiştirilerek üretilmiş hâlidir./ This article is a modified and improved version of the abstract of the paper titled "The Place of Earthquake and Natural Disasters in the Qur'anic Context in the Context of the Commentary of Surah al-Zilzal" presented online at Muş Alparslan University International Earthquake Symposium.

The Qur'an's View on Earthquake and Natural Disasters in the Context of the *Sûrat al-Zilzâl*

Abstract

It is possible to generally classify the main subjects of the Qur'an as tawhid, prophethood and afterlife. The Qur'an touches some other issues in connection with these main subjects and concepts. In the Qur'an, which has a wide range of topics, natural disasters such as drought, famine, hurricanes, floods and earthquakes are also mentioned. In order to read the Qur'an in the context of real life and current events, examining the situations in question and understanding their contexts and basic messages is an approach suitable for the purpose of the Qur'an's revelation. Our research focuses on the Qur'an's view of earthquake and natural disasters in the context of *sûrat al-Zilzâl*. In fact, the earthquake phenomenon is discussed in the Qur'an in different contexts and for various purposes, such as stories, tests and calamities. Therefore, it is deemed appropriate to examine the issue both through a specific *sûrat* in the Qur'an to reveal the general view of the Qur'an and to preserve the limitations of our research as much as possible. In line with such a method, it is evaluated how earthquakes and natural disasters are handled in the content of the Qur'an and what their wisdom and purpose may be.

Keywords: Tafsir, Qur'an, *Sûrat Al-Zilzâl*, Earthquake, Natural Disaster.

منظور القرآن للزلازل والكوارث الطبيعية في سياق سورة الزلزال

الملخص

المشكلة التي نحاول حلها في مقالتنا هي الزلازل والكوارث الطبيعية. من الممكن تصنيف الموضوعات القرآن الرئيسية على أنها التوحيد والنبوة والآخرة. وفي إطار هذه الموضوعات والمفاهيم الرئيسية يذكر القرآن أيضًا الوجود، الكون، الإنسان، الطبيعة وبعض الأمور الأخرى. كما يذكر القرآن الكوارث الطبيعية مثل الجفاف والجاعة والأعاصير والفيضانات والزلازل. من أجل قراءة القرآن في محور الحياة الواقعية والأحداث الجارية، فإن فحص المواقف المعنية وفهم سياقاتها والرسائل الأساسية التي تريد تقديمها هو نهج مناسب لغرض نزول القرآن. جميع الكوارث الطبيعية بما فيها الزلازل لا تحدث إلا بمتشئة الله. ورغم أن الحقيقة هكذا، إلا أنه لا ينبغي التغاضي عن مسؤوليات الناس في هذه المرحلة. وقد ورد ذكر الزلازل في القرآن بشكل خاص في سورة الزلزال. إن ذكر القرآن للكوارث الطبيعية مثل الزلازل له بعض الحكمة والمقاصد. عندما ننظر إلى القرآن نرى أن الكوارث الطبيعية مثل الزلازل تحدث من أجل اختبار الناس أو معاقبتهم. وفي الواقع، نوقشت ظاهرة الزلازل في محتوى القرآن في سياقات مختلفة ولأغراض مختلفة. وبالتالي، فمن المناسب التحقيق في قضية الزلازل من خلال سورة معينة في القرآن من أجل تحديد نطاق وحدود دراستنا. وكيف يتم تناول الزلازل والكوارث الطبيعية في مضمون القرآن وكيف تم تفسير الزلازل والكوارث الطبيعية في القرآن؟ وما حكمهم وهدفهم؟ سيتم استكشاف هذه القضايا في مقالتنا.

الكلمات المفتاحية: التفسير، القرآن، سورة الزلزال، هزة أرضية، كارثة طبيعية

Giriş

Kur'ân âyetleri indiriliş amacı ve hikmetleri bakımından incelendiğinde bunların, insanoğlunun; Allah, diğer insanlar ve öteki varlıklarla ilişkilerini sağlıklı ve faydalı bir şekilde yürütmesini hedeflediği ortaya çıkmaktadır. Yaklaşık yirmi üç yıl devam eden nüzûl süreci dönemindeki, onun birey ve toplumu ıslah eksenli uygulamış olduğu kutsî faaliyetin somut örnekleri, bu düşüncenin tarihî ve sosyolojik kanıtlarıdır. Çünkü Kur'ân, insanlar arasındaki ihtilafları hakkaniyet ve adalet ölçüsüne göre sonuca bağlamak için gönderilmiştir.¹ O bir mizandır. İnanan bir erkek ve kadın için onun vermiş olduğu hükümden başkasını tercih etme seçeneği yoktur.² Kur'ân, insanlara huzur ve saadet yollarını gösteren apaçık bir hidayet rehberidir.³ İnsanları nefis, heva, heves, şeytan ve putları terk ederek yalnızca bir ve tek olan Yüce Allah'a kulluğa davet eder. Kur'ân'ın beyanına göre diğer varlıklar da insanlar gibi birer ümmettir.⁴ Yer ve göktekiler, bütünüyle Yüce Allah'a boyun eğmekte, insanların fark edemediği ve anlayamadığı lisanlarıyla O'nu tesbih etmektedir.⁵ Tek bir nefisten yaratılan insanoğlu birbiriyle kaynaşıp tanışmak üzere kavim ve kabilelere ayrılmıştır.⁶ Kur'ân'da kara ve denizleriyle bütün yeryüzünün veya tabaka ve katmanlarıyla bütün gökyüzünün mahlûk ve hâdis olduğunu konu edinen kevnî âyetler bulunmaktadır.⁷ Teolojik anlamda insan da dahil olmak üzere yeryüzü, gökyüzü ve bunlar arasındaki bütün varlıklar mahzâ Yüce Allah'a aittir.⁸ Dünya ve içerisindekiler, mutlak kudret sahibi olan Allah'ın hükümrânlığı ve mülkiyetindedir.⁹ Yer ve gökler; O'nun ilim, irade, kudret ve diğer sıfatlarının varlık kalemiyle yazıldığı muhteşem sanat eserleriyle dolu büyük bir kitaptır. Eşya ve mevcudata bu şekilde derûnî ve ulvî bir açıdan bakıldığında kâinat kitabı ile Kur'ân-ı Kerîm arasında hiçbir uyumsuzluk söz konusu değildir. Yer ve göklerin yaratılmasında, gece ve gündüzün birbirini izlemesinde ve bunlara bağlı

¹ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, haz. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), en-Nisâ 4/105.

² el-Ahzâb 33/36.

³ el-Mâide 5/16.

⁴ el-En'âm 6/38

⁵ el-İsrâ 17/44.

⁶ Bk. En-Nisâ 4/1; el-En'âm 6/98; el-A'râf 7/189; ez-Zümer 39/6; el-Hucurât 49/13.

⁷ Bk. Lokmân 31/10; er-Ra'd 13/4; et-Târik 86/12.

⁸ Bk. el-Bakara 2/116; el-Mâide 5/17; Yûnus 10/55; en-Nahl 16/52; el-Enbiyâ 21/19; Lokmân 31/26.

⁹ İdris Sami Sümer, *Kur'ân'da Mülk Kavramı ve Allah'ın Hükümrânlığı Açısından Değerlendirilmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 165.

gelişen tabii olaylarda düşünen kimseler için âyetler vardır.¹⁰ Ölüm, her canlının kaçınılmaz sonudur. İyi ve kötü yönleriyle hayat bir imtihandır. Korku, açlık, kıtlık, kuraklık, ölüm, deprem ve benzeri felaketlerde okunabildiği takdirde birer imtihan unsuru olarak nice ders ve ibretler bulunmaktadır.¹¹

Kur'ân ve hadislerle bakıldığında depremin; Yüce Allah'ın, insanları sınamak veya cezalandırmak maksadıyla maruz bıraktığı musibet çeşitlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.¹² Deprem, daha önceki peygamberlerin kavim ve kabilelerinde olduğu gibi kapsamlı bir dünyevî helak aracı olmasa bile Hz. Peygamber'in ümmeti için bölgesel ve kısmî düzeyde toplumsal helak ve ilâhî cezalandırma türlerinden biri olabilir.¹³ Kur'ân, yer sarsıntısını özellikle inkârcı kavimler için bir helak aracı veya kıyamet öncesinde gerçekleşecek büyük bir doğa olayı olarak anlatırken; yaşanan deprem, açlık, kıtlık ve kuraklık gibi hadiseler de her şeyin Yüce Allah'ın takdirinde olduğu, insanların dikkat etmesi ve uyması gereken sünnetullah da diyebileceğimiz tabiat kurallarının bulunduğunu anlatmaktadır.¹⁴ Çünkü deprem, sel ve su baskınları, kasırga, kuraklık veya kıtlık gibi hadiseler; sünnetullah kuralları çerçevesinde meydana gelen doğa olaylarıdır. İnsanlık tarihi boyunca yerkürede meydana gelen mezkûr olaylar gerekli tedbirler alınmadığı veya doğal şartların zorunlu kıldığı tabii kurallara uyulmadığı takdirde insanlık için üstesinden gelinmesi zor büyük âfet ve belalara neden olmaktadır. Beslenme, barınma, inanma, emniyet ve korunma gibi maddî ve manevî ihtiyaçlar, bir insan için içerisinde yaşadığı sosyal hayatın kaçınılmaz gerçekleridir. Din ve sosyal hayat birbiriyle irtibatlıdır. Din, birey ve toplum hayatının düzenlenmesinde etkili müdahalelerde bulunmaktadır. Din, insanları hayata bağlayan, onlara sabır ve umut veren en önemli güç kaynaklarından biridir. Önemli bir dinî değer olan iman, bireyleri zorluk ve sıkıntılara karşı psikolojik olarak desteklemektedir.¹⁵ Dünya, Yüce Allah'ın insan ve diğer bütün canlılar için yaratmış olduğu yerleşim ve iskân alanıdır. Kur'ân'a

¹⁰ Âl-i İmrân 3/190.

¹¹ el-Bakara 2/155; el-Enbiyâ 21/35.

¹² Necati Kara, "Kur'ân ve Sünnet'te Bela - Musibet" *Ekev Akademi Dergisi* 1/3 (Kasım 1998), 48-49; Ahmet Küçük, *Kur'ân'da Toplumsal Sınanma ve Sonuçları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 89-99-207-233.

¹³ Küçük, *Kur'ân'da toplumsal sınanma ve sonuçları*, 234-236-237-238.

¹⁴ Bk. el-Ahzâb 33/32; el-Fetihi 48/23; et-Tevbe 9/51; Seyithan Can, "Allah'ın Adaleti ve Sünneti Bağlamında Günümüz Toplumsal Helâkının İmkânı", *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 13/1 (Spring 2021), 14-18.

¹⁵ Sevgi Tütün, "Kur'ân'da Bazı İman Konularının Ele Alınışı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (15 Aralık 2015), 24-25.

göre insanların yaşadığı evler emniyet, huzur, dinlenme ve sekînet mahalleridir. Köy, kasaba ve şehirler beşerî ihtiyaçların kollektif olarak karşılandığı ortak mekânlardır.¹⁶ İnsan hayatı ve yaşam kalitesini tehdit eden tabii ve doğal âfetlerden korunmak veya bunları en az hasarla atlatabilmek için mezkûr ihtiyaçların karşılanması noktasında gerekli önlem ve tedbirleri almak, ilgili kural ve yasalara uymak dinî ve insanî açıdan elzem bir durumdur.

Kur'ân'da deprem hadisesi müstakil olarak Zilzâl sûresinde ele alınmaktadır. Nüzûlü, ismi, konusu, lügavî özellikleri veya kıyamet ve ahirete taalluk eden haberleriyle tefsir kaynaklarında doyurucu izah ve açıklamaların bulunduğu sûre hakkında bugüne kadar bazı akademik çalışmalar da yapılmıştır. Aynı şekilde deprem hadisesiyle ilgili de hem sosyal bilimler hem de diğer bilimsel alanlarda yüzlerce akademik çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Bahse konu yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarının her birisinin deprem kavramı ve Zilzâl sûresi çerçevesinde ilahiyat alanına katkıları izahtan varestedir.¹⁷ Bütün bunlara ilaveten bizim çalışmamız bir yönden deprem ve tabii âfetlerle ilgili âyetlerin Kur'ân'daki panoramik bir değerlendirmesini yaparken diğer taraftan da bilhassa mezkûr kavramlar ekseninde âyetlerin bağlamı, hikmet ve maksatlarının değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Kur'ân'da özel olarak deprem konusunu ele aldığı için Zilzâl sûresi de makalemizde isim, konu, muhteva ve dil açısından değerlendirilmektedir.

1. Zilzâl Sûresi

İhtiva ettiği konu ve kavramlar, Kur'ân sûrelerinin mevcut mushaftaki haliyle isimlendirilmelerinde etkili olmuştur. Kur'ân'ın doksan dokuzuncu sûresi olan Zilzâl sûresinde de kıyamet esnasında yer kürede meydana geleceği ifade edilen büyük deprem ve yer sarsıntısından bahsedilmektedir. Bu nedenle mezkûr sûreye sarsıntı ve deprem anlamında “Zilzâl” denilmiştir. Zilzâl sûresi, Abdullah b. Mes'ûd (öl. 32/652-53) ve Atâ b. Ebî Rebâh'a (öl. 114/732) göre Mekke

¹⁶ Bk. el-A'râf 7/161; İbrâhîm 14/14-37; en-Nahl 16/80.

¹⁷ Depremle başa çıkma; doğal âfetlere dayanma noktasında insanın dinî duygu, algı ve tutumlarının rolü; depremin sosyal hayata etkisi gibi konuların ele alındığı tezlerden bir kısmını şu şekilde zikredebiliriz: Ahmet Küçük, *Kur'ân'da toplumsal sınıanma ve sonuçları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006); Mutlu Saylık, *Kur'ân'da Deprem* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014); Havva Makaraoglu, *Deprem'in dini tutum ve davranışlar üzerindeki etkisi (Düzce il merkezi örneği)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005); Merve Beyza Bala, *Deprem yaşayan bireylerde dini başa çıkma (2011 Van depremi örneği)* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

döneminde; Abdullah b. Abbâs (öl. 68/687-88) ve Katâde b. Diâme'ye (öl. 117/735) göre de Medîne döneminde nâzil olmuştur. İnsanların kıyamet öncesinde karşılaşacakları korkunç olaylardan, yeniden diriliş ve ahiret hayatındaki hassas hesaplaşmadan bahsetmesi muhteva bakımından sûrenin Mekke döneminde nâzil olması kanaatini kuvvetli kılmaktadır. Mushafta doksan dokuz, nüzûl sırasına göre de doksan üçüncü sırada yer almaktadır. Sûrenin muhtevası, mefhumu ve lügavî özellikleri hakkında şunları ifade etmek mümkündür: Zilzâl sûresi sekiz âyetten oluşmaktadır. Sûrede, ilk nefhanın akabinde hacmi ve büyüklüğüyle orantılı olarak Dünya'nın kendine özgü sarsıntısından bahsedilmektedir. Sûre başındaki fiilin, “زُلْزَالٌ /zilzâl” şeklindeki mastarıyla tekit edilmesi bu mânaya delalet etmektedir. Söz konusu şiddetli ve kapsamlı sarsıntıyla birlikte yer altındaki hazine, define, maden, lav, gaz ve cenaze gibi ağırlıkların (eskâl) dışarıya atılacağı haber verilmektedir.¹⁸ Zaten cin ve insan toplulukları için Kur'ân'da “الْعَالَمِينَ /es-sekalân”¹⁹ lafzı kullanılmaktadır.

Sarsıntı yüzünden Dünya enkaza dönmüştür. Yüce Allah'ın vahyetmesi sebebiyle konuşarak veya kendi lisân-ı haliyle, üzerinde işlenen iyi ve kötü haberleri mahlukata anlatmaktadır.²⁰ İnsanlar da amellerine göre gruplara ayrılarak kendilerine gösterilmek veya karşılıkları bilinmek üzere topluluklar halinde hesap ve ceza mahalline gelmektedir. Zerre miktarınca yani bir el, toprağa sürüldüğünde ona yapışıp kalan küçük toz ve toprak parçaları kadar bile olsa yapılan iyilik ve kötülüklerin karşılığı görülecektir.²¹ Zerre ve miskâl lafızları hem anlam hem de kalıp/sîga olarak, ne kadar küçük olursa olsun yapılan her davranışın karşılığının olacağını bildiren mübalağalı bir anlatımdır.²² Yukarıda da belirtildiği gibi söz konusu amellerin gösterilmesi veya görülmesinden maksat; amel defterlerinin verilmesi, küçük büyük her ne varsa hiçbir şeyin gizli kalmayacağını, karşılığının muhakkak verileceğinin bilinmesi ve bildirilmesi demektir.²³

¹⁸ ez-Zilzâl 99/2; Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *Tefsîrû'l-Mâverdî (en-Nüket ve'l-'uyûn)*, thk. Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmî, ts.), 6/319; Ebû'l-Berekât Hâfizüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, thk. Yûsuf Ali Bedyevî (Beyrût: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1419/1998), 3/669; Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân Yolu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 5/668.

¹⁹ er-Rahmân 55/31.

²⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, (Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1414/1993), 5/584.

²¹ Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 5/583-584.

²² Muhammed Seyyid Tantâvî, *et-Tefsîrû'l-vesîl li'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kâhire: Dâru Nehda, 1418/1997), 15/479.

²³ Mâverdî, *Tefsîrû'l-Mâverdî*, 6/321.

İnsanlar, sûrede bahsedilen zelzele yüzünden yerkürenin sanki bulunduğu dengeli mahalden kayıp çıkmış gibi şiddetle hareket ettiğini sanacaktır. Böylesi korkunç bir sarsıntının failinin yalnızca Yüce Allah olabileceği, sadece onun izni ve kudretiyle meydana gelebileceği bilindiğinden, sûre başındaki fiil meçhul sıygada kullanılmıştır.²⁴ Beşinci âyetteki “أَوْحَى /vahyetti” mânasındaki fiilin müteaddî ve etken çatılı fiil olması da yerkürenin bahse konu hadiseleri Yüce Allah’ın vahyetmesi, ilham etmesi veya emretmesiyle gerçekleştirdiğine delalet etmektedir.²⁵ Sûredeki “الْإِنْسَانُ /el-insân” kelimesinin lâm-ı ta‘rîf ile gelmesi istiğrâk içindir. Bu ise insan cinsi ve özellikle kâfirler olmak üzere cesur, korkak, kuvvetli, zayıf, âlim veya cahil, yaşayan bütün insanların korku ve şaşkınlıkla dayanılmaz sarsıntının mahiyeti, nedeni ve akıbetini soracaklarına işaret etmektedir.²⁶ Dünya’nın kendi üzerinde işlenen davranışları anlatması, içerisindekileri dışarı atması ve insanların birer birer kabirlerinden çıkması sözleri; yeniden diriliş ve haşrin ispatı sadedinde gelen haberlerdir. Bu bağlamdaki deprem ve sarsıntı (zilzâl) ise haşir ve hesaba karşı bir sakındırma, hatırlatma ve uyarı unsuru olmaktadır.²⁷ Günümüzde de depremden sağ kurtulan veya yaralı halde enkazdan çıkan nice duyarlı insanların; dünya malının hakikatte bir kıymet ifade etmediğini, dünyanın fani olduğunu, her şeyin gerçek mülkiyeti ve hükümrânlığının sadece Allah’a ait olduğunu, bundan sonraki ömürlerini daha müstakim ve yararlı şekilde sürdüreceklerini dile getirmeleri depremlerin hatırlatma, sakındırma ve ikaz fonksiyonlarını tam olarak icra ettiğini bizlere

²⁴ İbn Âşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr* (Tûnus: ed-Dâru't-Tûnusîyye Li'n-Neşr, 1404/1984), 30/491.

²⁵ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi 't-tenzîl ve 'uyûni 'l-ekâvil fî vücûhi 't-te'vil* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1407/1996), 4/784; Bu tıpkı Kur'ân'ın, insanoğlunun ahiretteki hesap ve mizan sürecini anlatırken Fussilet sûresi yirmi ve yirmi birinci âyetlerde beyan ettiği حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (20) وَقَالُوا لَوْلَا جُئِدْنَاهُمْ لِمَ شَهِدْتُم عَلَيْنَا / “Nihayet oraya geldiklerinde vaktiyle yaptıklarından dolayı kulakları, gözleri ve derileri onların aleyhine şahitlik eder. Derilerine, “Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?” diye sorarlar.” Her şeyi konuşuran Allah bizi de konuştu” derler. İlk önce sizi O yarattı, şimdi de yine O'na dönüyorsunuz” meâlindeki duruma benzemektedir. Yani her şeye kâdir olan Yüce Allah dilerse konuşurur, isterse tanıklık ettirir, murâd ederse her şeyi eksiksiz haber verdirir.

²⁶ Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Cüzey el-Kelbî, *et-Teshîl li-'ulûmi 't-tenzîl*, thk. Abdullah el-Hâlîdî (Beyrut: Dâru'l-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm, 1416/1995), 2/503.

²⁷ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü 'l-Kur'ân*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmî, 1426/2005), 10/598; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 30/490-491-493.

göstermektedir.²⁸ Geline nokta itibariyle insanoğlunun yaşadığı dünyanın son halini tasvir eden sûredeki ana metafor depremdir. Zilzâl Sûresi; ülkemizde veya dünyanın değişik bölgelerinde farklı ölçek ve şiddette müşahede ettiğimiz deprem olgusunu, kıyamet ve ahiret ile irtibatlı bir hadise olarak müşrikleri korkutmak için anlatmaktadır. Âyet lafzının siyaki da buna delalet etmektedir. Muhtemeldir ki bu yüzden gerek kadim gerekse modern tefsir kaynaklarımızda depremle ilgili müstakil değerlendirmelere ve teferruat denilebilecek yorum ve izahlara pek fazla yer verilmemiştir. Buraya kadar tefsir mahiyetinde hulâsaten aktarılan ilmî veri ve değerlendirmelerin daha kolay anlaşılabilmesi maksadıyla sûre meâline göz atılmasında fayda mülâhaza edilmektedir. Bu nedenle Zilzâl sûresinin meâlini dipnotta vermeyi uygun bulmaktayız.²⁹

2. Kur'ân ve Depremler

Dünya, coğrafi bölgelere göre değişkenlik arz eden; deprem, sel, kuraklık, kıtlık, erozyon, heyelan, çığ ve fırtına gibi türlü doğa olaylarının gözlemlendiği geniş ve büyük bir gezegendir. Haddizatında Yüce Allah, yeryüzünü insan için yerleşim alanı kılmıştır.³⁰ Güneş, ay, semâvât, arz, hayvânât, nebâtât ve bütün mevcûdâtı ile kâinatta muhteşem bir nizam, son derece hassas ve dengeli bir düzen koymuştur.³¹ Gökyüzünü kusursuz bir şekilde kurup yıldızlarla süslemiştir.³² Hayat veren, öldüren ve her şeyi bilen Yüce Allah, yeryüzündekilerin tamamını insanlar için yaratmıştır.³³ Göğün derinliklerinde, yerin karanlıklarında, denizlerin diplerinde; dalından kopan bir yaprağa, topraktan çıkan küçük bir taneye varıncaya kadar yaş ve kuru her ne varsa hepsi onun takdiri, ilmi ve apaçık kitaptaki yazgısına göredir.³⁴ Kur'ân'ın defaatle

²⁸ Konuyla ilgili bk. Ejder Okumuş, "Tabii Afetler, Din ve Toplum", *İslami Araştırmalar Dergisi* 15/3 (2002), 340-341-345; T.C. Üsküdar Üniversitesi, "Deprem Travma Psikolojisi" (Erişim 8 Nisan 2023); Ejder Okumuş, "Sosyal Yaralara Din Merhemi", *Yeni Şafak* (Erişim 8 Nisan 2023).

²⁹ *Yer o dehşetli sarsıntısıyla sarsıldığında; (1) Ve yer ağırlıklarını dışarı attığında; (2) Ve insan, "Ne oluyor buna!" dediğinde; (3) O gün yer, bütün haberlerini rabbinin ona vahyettiği şekilde anlatır (4-5) İşte o gün insanlar yaptıkları kendilerine gösterilsin diye (bulundukları yerden) farklı gruplar halinde çıkarlar (6) Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür (7-8).*

³⁰ el-Mü'min 40/64.

³¹ er-Rahmân 55/5-7-8.

³² Kâf 50/6.

³³ el-Bakara 2/29.

³⁴ "Yeryüzünde vuku bulan veya başınıza gelen hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılı olmasın. Kuşkusuz bu Allah'a göre kolaydır." (el-Hadîd 57/22), Benzer meâldeki bir başka âyet için bk. el-En'âm 6/59.

zikrettiği gibi gökyüzü yedi katmandan oluşmaktadır.³⁵ Gök bilimleri uzmanlarının da muvafakat ettikleri üzere Keldânîlerden beri gökyüzünün yedi katmandan oluştuğu bilinmektedir.³⁶ Sadece dünyaya yakın kısmını müşahade edebildiğimiz bu katmanı, izni olmadıkça yerkürenin üzerine düşmemesi için görünen bir direk olmaksızın ayakta tutan ancak Yüce Allah'tır.³⁷

Kur'an'da bizzat kendisinin ehemmiyetli oluşu veya kendisinden sonra anlatılacak meselenin dikkat çekici olması nedeniyle bazı nesne ve olaylar üzerine yemin edilmektedir. Şems sûresinde de "Göğe yemin olsun, onu bina edene de. Yeryüzüne yemin olsun ve onu döşeyene de"³⁸ şeklinde bizzat duyularımızla tanıdığımız bazı tabiat unsurlarına yemin edilmektedir. Çünkü yer ve göklerdeki her şey yerli yerince, kararınca ve sağlam bir şekilde yaratılmıştır.³⁹ İnsan, ibret nazarıyla yer ve göklerin yaratılışını düşündüğü takdirde bunların insanın kendi yaratılışından daha büyük bir olay olduğunu fark edecektir.⁴⁰

Üzerinde yaşadığımız yerkürenin farklı derinliklerindeki katmanların kırılması, fay ve levhaların kayması, yer değiştirmesi veya birbirine sürtünmesi şeklindeki tektonik hareketlilikler neticesinde depremler meydana gelmektedir.⁴¹ Deprem; etkenleri yıllar içerisindeki farklı süreç ve evrelerde oluşan, aniden meydana gelen ve belirli bir süre devam eden jeolojik doğa afetlerinden biridir. Kur'an'da şiddetli sarsıntı ve hareketlilik halinin karada, denizlerde ve hatta göklerde de görülebileceği belirtilmektedir.⁴² Kur'an; beyaz, kırmızı, siyah yolları ve kısımları olan farklı yapıdaki dağların yeryüzünün sarsılmaması ve dengede durabilmesi için yaratıldığını anlatmaktadır.⁴³ Yerkürenin devinim ve hızının düzenlenmesi dağların oluşturduğu denge unsuru sayesinde.⁴⁴ Kur'an'da dağların yeryüzüne çakılmış kazıklar olarak tasvir edilmesi; hem üzerinde bulunan ve ona dayanan nesnelerin emniyetine hem de kendilerinin zelzele, savrulma ve sarsılmalara karşı son derece mukavemetli mekanlar

³⁵ el-Mü'minûn 23/17; et-Talak 65/ 12; el-Mülk 67/3; Nûh 71/15; en-Nebe 78/12.

³⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 1/385.

³⁷ el-Hac 22/65; el-Mülk 67/3; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 29/16.

³⁸ eş-Şems 91/5-6.

³⁹ en-Neml 27/88.

⁴⁰ el-Mü'min 40/57.

⁴¹ Eşref Atabey, *Deprem* (Ankara: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Yayınları, 2000), 15-19.

⁴² et-Tûr 52/9.

⁴³ el-Fâtır 35/27.

⁴⁴ Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmü 'l-Kur'ân* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), 3/15.

olduklarına işaret eden muhteşem bir edebî anlatımdır.⁴⁵ Kaypak zeminler üzerine veya yıkılmak üzere olan yar kenarlarına bina edilen yapıların insan için hayırlı olmayacağı mecazî bir üslupla dile getirilmektedir.⁴⁶ Yeryüzünün dağlık bölgelerinin mesken inşası ve insanların ikameti için emniyetli yerler olduklarına dair Kur'ân'da işaretler vardır.⁴⁷ Dağlar; insan, hayvan ve bitkiler için yaşama ve barınma alanlarıdır. Bu kusursuz düzen ve dengelilik halinin inkıraza uğraması yüzünden o büyük bir olay olan kıyamet sarsıntısıyla birlikte şiddetli depremler, kuvvetli patlamalar meydana gelir ve dağlar yarılıp yürütülür. Yeryüzü; dağ, tepe, bitki, hayvan ve diğer varlıkların görünümüne engel olamayacağı seyre açık, bariz ve düz bir hale gelir.⁴⁸ Kur'ân âyetlerinde haber verilen bu hadiselerdeki fiil sıygalarından, bütün bu deprem ve hareketliliğin failinin Allah Teâlâ olduğu anlaşılmaktadır.

Deprem; Allah'ın takdiri, kulların tedbirsizliği, ibret ve ikazı gibi farklı boyutlarıyla değerlendirilmesi gereken çok yönlü bir hadisedir. İnsanların inançları, kültürleri, beslendikleri algı ve bilgi kaynaklarına göre depremleri anlamlandırma biçimleri değişmektedir. Kader, felaket, yıkım, musibet, bela, ceza, ibret, imtihan, takdir, tevekkül ve tedbir gibi kavramlar bu meyanda sık karşılaştığımız ifadelerdendir. Deprem anındaki travma ve trajediler, deprem sonrasında devam eden psikoloji ve ruh hallerinden mütevellit insanların algı ve tasavvurlarındaki tanrı anlayışları da farklılaşmaktadır. Bu minvalde tanrı ile ilgisi bakımından varlık, olay ve olgulara yüklenen iyilik ve kötülük kavramları da tartışılmıştır. İbn Sînâ (öl. 428/1037) ve Gazzâlî (öl. 505/1111) gibi bazı İslam filozofları ile teist düşüncedeki felsefeciler dünyadaki kötülük olgusunu, mutlak iyi olan Tanrının varlığının bir kanıtı olarak değerlendirmişlerdir.⁴⁹ Kur'ân'ın, isim ve sıfatlarıyla insan anlayışına sunduğu ilah tasavvuru ile insanın mahiyeti

⁴⁵ وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَوَسِيلًا لَعَلَّكُمْ تُفْقَدُونَ “O, sizi sarsmaması için yere sağlam dağlar yerleştirdi, ırmaklar ve yollar açtı ki gideceğiniz yere ulaşabilesiniz.” en-Nahl 16/15; Ayrıca bk. el-Enbiyâ 21/31; el-Fussilet 41/10; en-Nebe 78/7.

⁴⁶ et-Tevbe 9/109.

⁴⁷ Bk. el-A'râf 7/74; el-Hicr 15/82; en-Nahl 16/81.

⁴⁸ وَيَوْمَ نُسَوِّدُ الْجِبَالَ وَنَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَخَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا (47) وَعَرَضُوا عَلَى رَبِّكَ صَلَاتَكَ لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا (48) “Bir gün dağları yürüteceğiz ve yeryüzünü dümdüz göreceksin. Hiçbirini geride bırakmaksızın onları da mahşerde toplarsın. Artık hepsi sıra sıra rabbinin huzuruna çıkarılmışlardır (onlara): “Andolsun ki sizi ilk defasında yarattığımız gibi (tek başınıza) bize geldiniz. Oysa size asla bir buluşma zamanı tayin etmediğimizi sanmıştınız.” el-Kehf 18/47; Benzer mevzudaki âyetler için bk. Tâhâ 20/105-106-107; en-Neml 27/88; el-Hâkka 69/14; en-Nebe 78/20; en-Nâziât 79/14; et-Tekvîr 81/3.

⁴⁹ Özcan Akdağ, “Kötülük Sorunu ve Teodise”, *The Journal of Academic Social Science Studies* 38 (Autumn II 2015), 475-476-477.

ve ontolojik yapısına yönelik beyanları bütüncül bir perspektifle değerlendirildiğinde Yüce Allah'ın; deprem ve benzeri âfetleri takdiri veya müsaadesi mutlak kudretli ve iyi bir ilah olmasına hâlel getirecek bir durum değildir. Kur'an-ı Kerim'deki; insanın yaratılması, yetenekleri, iradesi, sorumluluğu, sınırlılıkları, bela ve musibetlerle imtihanı, dünya ve ahiretteki nimetlerle müjdelenmesi gibi konuları muhtevi âyetler bu düşünsel çıkarımın doğruluğunu ortaya koymaya kâfidir.⁵⁰ Eşyanın tabiatına bakıldığında hayır ve iyiliklerin esas, şer ve kötülüklerin ise arızî olduğu ifade edilebilir. Yaratılmış olan şeylerde mutlak anlamda hayır ve iyilik vardır. Çünkü Yüce Allah asla seyyie yaratmaz. Onun filleri bütünüyle hayırlı ve güzeldir.⁵¹ Subjektif değerler, gaflet, cehalet, öngörüsüzlük ve tedbirsizlik sonucu karşılaşılan her şerde bile muhakkak bir hayır gizlidir. Yaşanan depremler, can ve mal kaybı açısından pahalıya mâl olsa da yapı, mimari, emniyet ve estetik bakımından daha sağlam ve mukavemetli binalar inşa edilmesi noktasında insanlara ikaz ve uyarılarda bulunmuştur. İnsanların unutulmuş veya örselenen; merhamet, şefkat, yardımlaşma, dayanışma, diğerkâmlık, ahlak, istikamet, hikmet ve irfan gibi haslet ve duygularını harekete geçirmiştir. Hakikat gözü körelmemiş insanlara hakiki mahiyetlerini ve acizliklerini idrak ettirmiştir.

Şu da bir gerçek ki halk arasında veya klasik dinî ilimler literatüründe insanlar ve toplumların karşılaştıkları hâdiselerin bütünüyle kader kavramıyla izah edilmesi de doğru değildir. Semantik açıdan bakıldığında Kur'an âyetlerinde kader kelimesi daha çok her şeyin belirli bir ölçü, süre, değer ve miktarda yaratıldığını anlatmaktadır.⁵² İnsanın iradesi, tercih hakkı, tedbirli, öngörülü ve hazırlıklı davranması gibi önemli hakikatleri askıya alan teslimiyetçi anlayışların yaşanan deprem ve âfetleri izah etmekte temelsiz bir yaklaşım olduğu muhakkaktır. İnsanın doğumu, cinsiyeti, şekli, eceli, ölümü, nefes alması, kalbi ve sindirim sisteminin çalışması gibi bazı zorunlu hususlar onun irade ve iktidarının dışında olup tamamıyla ilahî ilim, irade ve hükmün bir parçasıdır.⁵³ Fakat insanın bunlar haricindeki tercih ve sorumluluklarının bedelini alın yazısı, mukadderat veya takdir kılıfıyla kadere fatura etmesi; en güzel ve mükemmel bir

⁵⁰ Âl-i İmrân 3/14; Hüd 11/9; el-İsrâ 17/11; el-Enbiyâ 21/37; el-Hac 22/11; el-Ahzâb 33/72; eş-Şûrâ 42/48; ez-Zuhrûf 43/71; et-Tekâsür 102/8.

⁵¹ Allâme Aliyyü'l-Kârî, *Fıkıh-ı Ekber Şerhi*, çev. Hüseyin S. Erdoğan (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1987), 124.

⁵² Bk. er-Ra'd 13/8; el-Hicr 15/21; el-Mü'minûn 23/18; el-Furkân 25/2; eş-Şûrâ 42/27; ez-Zuhrûf 43/11; el-Kamer 54/49; el-Mürselât 77/22.

⁵³ Bk. eş-Şûrâ 42/49-50; ez-Zâriyât 51/49; el-Vâkıa 56/57-58-59-60; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 1/139.

şekilde yaratılmış, mükerrer kılınmış bir varlık olan insan için tembellik, boş ve anlamsız bir teslimiyettir. Çünkü Allah yeryüzünü dağlar, ovalar, sular ve farklı toprak katmanlarından oluşan özgün bir yapıda yaratmıştır.⁵⁴ Depremlerin bu minvalde yeryüzünün belirli özellikteki bölgelerine programlanmış tabii bir hadise olması mümkündür. Yerkürenin kendince bir işleyiş sistemi ve düzeni vardır. Dolayısıyla bunca yıkım ve üzücü durumun sorumluluğu; kaderin, yerkürenin veya onu bu özellikte yaratan, bu şekilde programlayan Yüce Allah'ın değil, ilahî ve beşerî yasalara uymayan çok zalim ve cahil olan insanındır. Başa gelen musibet ve belalar Allah'ın izni ve ilmi dahilinde ancak insanın kendi yapıp ettikleri yüzündendir.⁵⁵ Zilzâl sûresinin son âyetlerinde insanın hayır ve şer olarak yaptığı bütün davranışlarının muhakkak bir karşılığının olacağının vurgulanması da bu bağlamda oldukça manidardır.⁵⁶

Kur'ân'da deprem hadisesi ile ilgili “رَجْفٌ /recf”, “زَلْزَلَةٌ /zelzele”, “زَلْزَالٌ /zilzâl”, “حَسْفٌ /hasf” ve “رَجٌّ /rec” gibi kelimelerden türeyen lafızlar kullanılmaktadır. Şiddetli sarsıntı ve titreme anlamındaki “رَجْفٌ /recf” kelimesinin müştakları Kur'ân'da yedi yerde geçmektedir.⁵⁷ Bağlamlarına bakıldığında da genellikle ya kıyamet anındaki ya da inkârcı kavimlerin helâk olmalarıyla sonuçlanan akıbetlerinde yaşadıkları, onları yerle bir eden korkunç ses ve şiddetli sarsıntıdan bahsedilmektedir.⁵⁸ Buna maruz kalanlar da Hz. Şuayip'in kavmi Medyen, Hz. Salih'in kavmi Semûd ve Hz. Mûsâ'nın yetmiş kişiyle birlikte Tûr'a çıkışı sonrasında altından yaptıkları buzağıya tapan İsrailoğullarıdır. Mesela فَأَخَذَهُمُ الرِّجْفُ “Bunun üzerine onları o dehşetli sarsıntı yakaladı da yurtlarında yere serildiler.”⁵⁹ meâlindeki âyette sarsıntıya maruz kalanlar, tefsir kaynaklarında belirtildiği üzere kendilerine mucize ve imtihan olarak gönderilen deveyi hunharca katleden Semûd kavmidir. Gökten inen korkunç bir ses ve yeraltından yükselen şiddetli sarsıntıyla helak edilmişlerdir.⁶⁰ A'râf Sûresi 155. âyette haber verilenler de Hz. Musâ'nın beraberindeki yetmiş kişiyle Tûr'a

⁵⁴ er-Ra'd 13/3-4.

⁵⁵ eş-Şûrâ 42/30; et-Tegâbün 64/11.

⁵⁶ ez-Zilzâl 99/7-8.

⁵⁷ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfreh li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1441/1990), 302.

⁵⁸ Bk. el-A'râf 7/78-91-155; el-Hac 22/1; el-Ankebût 29/37.

⁵⁹ el-A'râf 7/78.

⁶⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. A. Muhammed Şâkir (b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000), 12/545.

çıkması sonrasında altından buzağıya tapan İsrailoğullarıdır.⁶¹ Bu âyetteki *إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ* “Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir”⁶² ifadesi sarsıntı, inkâr, isyan, iyi ve kötü her şeyin insan için bir imtihan mevzuu olduğuna delalet etmektedir. Tedebbürî bir bakış açısıyla meseleye yaklaşıldığında insanların inkâr, isyan, şükürsüz ve itaatsiz halleriyle depremler sonucunda helak edilmeleri arasında doğrusal bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü halkı iyilik peşinde olduğu sürece, toplumda salih, muslih ve erdemli kimseler bulunduğu müddetçe Yüce Allah asla memleketleri helak ederek haksızlık etmez.⁶³ Aynı şekilde *زَلْزَلَةٌ* /zelzele” ve *زُلْزَالٌ* /zilzâl” köklerinden türeyen kelimeler de altı yerde geçmektedir.⁶⁴ Mastar ve fiil haliyle iki tanesi yukarıda kısaca tefsirine yer verdiğimiz Zilzâl sûresinde olup dünyanın kıyamet anındaki kendine has sarsıntısını anlatmaktadır. Hac Sûresi birinci âyetteki sarsıntı ise emzikli kadınların dahi emzirdiği çocuğunu unutacağı, hamile kadınların karınlarındaki çocukları düşüreceği ve insanların sarhoş olmadıkları halde azabın şiddetinden sarhoş gibi yerlerinden kalkamayacakları şeklinde tasvir edilen kıyamet günündeki dehşetli sarsıntıdır. Sarsıntı mânâsındaki *زَلْزَلَةٌ* /zelzele” kelimesi Bakara ve Ahzâb sûrelerinde de mecazî anlamda; düşmana, darlık ve zorluklara karşı direnememek, sıkıntılara dayanamamak, ayakta duramamak mânâlarında kullanılmaktadır.⁶⁵

Depremlerle ilgili olarak Kur’ân’da zikredilen diğer bir kelime de *خَسَفٌ* /hasf” tir. Yere batma, çökme ve gömülme mânâsına gelmektedir.⁶⁶ Bu tür çöküntü depremlerin kapsamları ve hissedilme alanları bölgesel veya yereldir.⁶⁷ Söz konusu kelime, müştaıklarıyla birlikte Kur’ân’da sekiz âyette geçmektedir.⁶⁸ Kasas sûresindeki âyetlerde şımarıklığı, kibri ve ifsadı sebebiyle serveti ve sahip

⁶¹ Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr fi’l-tefsîr bi’l-me’sûr* (Beyrut: Dâru’l-fıkr, ts.), 3/568.

⁶² el-A’râf 7/155.

⁶³ Hûd 11/117.

⁶⁴ Abdülbâkî, *el-Mu’cemü’l-müfrehres*, 332.

⁶⁵ Bk. el-Bakara 2/214; el-Ahzâb 33/11; Ebü’l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü’rî el-Vâhidî, *el-Basîr fi’l-tefsîri’l-Kur’ân* (Riyâd: Câmiatü’l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmî, 1430/2008), 18/192-193.

⁶⁶ İbn Manzûr, Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü’l-‘Arab* (Beyrût: Dâru Sâdır, 1414/1993), 9/67.

⁶⁷ Saylık, *Kur’ân’da Deprem*, 22.

⁶⁸ Bk. en-Nahl 16/45; el-İsrâ 17/68; el-Kasas 28/81-82; el-Ankebût 29/40; es-Sebe’ 34/9; el-Mülk 67/16; el-Kiyâmet 75/8.

olduklarıyla birlikte yere batırılarak helak edilen Kârun'dan söz edilmektedir.⁶⁹ Ankebût sûresinde de Hz. Musâ'nın getirdiği mucizelere karşı küçümseyici, kibirli ve inkârcı tavır sergilemeleri yüzünden yere batırılarak helak edilen Kârun, Hâmân ve Firavunun durumu anlatılmaktadır.⁷⁰ Bu âyetteki *فَكَرَّهَا بَدَنِهِ* “*Her birini günahından dolayı cezalandırdık*”⁷¹ ifadesi insanların dinî yaşam biçimiyle deprem şeklindeki cezalandırmalar arasında bir sebep sonuç ilişkisi olduğuna işaret etmektedir. İnsanlık tarihi ve günümüz dünyasında rastlanılan tabloya baktığımızda burada ifade etmeye çalıştığımız düşüncenin ilâhî veya tabii genel geçer bir ilkeye delalet etmediği izlenimi uyanabilir. Veya bunun aksini düşünüp “teodise” anlayışıyla tanrı ve adalet konuları kapsamında farklı değerlendirmeler yapanlar da bulunabilir. Fakat mezkûr hususu destekleyen örnek âyetleri Kur'ân'dan göstermek mümkündür. Mesela Nahl sûresindeki şu âyete bakabiliriz: *وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ* “*Allah şöyle bir şehri örnek veriyor: Bu şehir güvenli ve huzurluydu; her yerden oraya bol rızık geliyordu. Derken ahalisi Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etti, Allah da onlara yapıp ettikleri yüzünden genel bir açlık ve korku felâketini tattırdı.*”⁷² Şiddetle sarsılmak, sallanmak, hareket etmek ve titremek mânasındaki “رَجَّ”/rec” kelimesi de yine insanların kıyamet öncesi ve sonrasındaki hallerini anlatan Vâkıa sûresinde geçmekte ve vukûundan asla şüphe edilemeyen o dehşetli günde yaşanacak bir yerküre hadisesini ifade etmektedir.⁷³

Kur'ân niçin depremlerden bahseder? Veya Kur'ân perspektifinden depremlerin hikmetleri nelerdir? Bu soruları şu şekilde cevaplandırmak mümkündür: Öncelikle Kur'ân, ihtiva ettiği konuları kendine özgü üslûbu ve yapısı gereği belirli başlık ve müstakil bölümler halinde ele almamaktadır. Kur'an'ın temel konularının genel olarak Tanrı, insan ve tabiat olması, onun çok yönlü bir tabiat hadisesi olan depremlerden de söz etmesini gerektirmiştir. Zilzâl Sûresi ve diğer sûrelerdeki kıssalarda anlatılan deprem olgularından hareketle depremlerin hikmetlerinden de söz edilebilir. Şöyle ki Zilzâl sûresinin tefsirinden

⁶⁹ el-Kasas 28/81-82.

⁷⁰ el-Ankebût 29/40.

⁷¹ el-Ankebût 29/40.

⁷² en-Nahl 16/112

⁷³ Fiil ve mastar halinde aynı sûre ve âyette şu şekilde geçmektedir: *إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًا: “Yer şiddetle sarsıldığı zaman”* (el-Vâkıa 56/4).

de anlaşılacağı üzere depremler dünya ve ahiret hayatına yönelik olarak insanlara birer hatırlatma ve uyarıdır. Kıssalar ve kavimlerin helakiyle ilgili Kur’ân pasajlarından anlaşılacağı üzere de insanların; Allah, tabiat ve diğer insanlarla olan ilişkilerindeki bozulmalar, karışıklıklar, hadsizlikler veya fıtrata aykırı davranışlar nedeniyle zaman zaman deprem hadisesinin yaşandığı görülmektedir. Deprem olayı, inkârcı ve isyankârlar için bir cezalandırma ve azap; inanan ve itaat edenler için ise bir rahmet, bereket ve mükâfat olarak değerlendirilebilir. Şöyle ki yaşanan korku, acı ve mal kayıpları inananlara Allah’ı ve ahireti hatırlatırken; enkaz altındaki can kayıpları da her nefsin bir şekilde ölümü tadacağı şu fani dünyada başta şehadet olmak üzere ebedilik yurdunda nice sevaplar kazandıracaktır.⁷⁴ Kur’ân’da insanların; biraz mal, biraz ürün ve biraz da canlardan eksiltmek suretiyle korku ve açlıkla denenmelerine mukabil sadece sabırlı müminlerin müjdelendiği nimetlerden bahsedilmektedir.⁷⁵ Kesin olan şu ki, onlar, malları ve canları hususunda farklı derecelerdeki imtihanlarla muhakkak sınanacaklardır.⁷⁶ Allah’ın bu sınaması; ibret, sabır, sebat ve dua ile yaklaşıldığında belki de umulmadık nice hayırlara kapı aralayacağı gibi müminlerin birtakım günahlarına kefarete de olabilir.⁷⁷ İnsanların zahirde hoşlarına gitmeyen ve şer addedilen herhangi bir durum hakikatte birtakım hayırları içerisinde barındırabilir.⁷⁸ Son tahlilde hadis-i şerifte de belirtildiği gibi inananlar nezdinde her bir sıkıntı, zorluk, yorgunluk ve hatta ayağa batan dikene varıncaya kadar her şeyin bir karşılığı, ahirete müteallik sevabı ve mükâfatı bulunmaktadır.⁷⁹

Materyalist düşünce ve salt akılcı yaklaşıma sahip bazı günümüz insanları farkında bile olmadan ruhlarında öyle büyük depremler yaşamışlar ki Kur’ân ve sahih sünnet hakikatleriyle olayları ilişkilendirmek kendilerine oldukça itici ve kabul edilemez gelmektedir. Avam, “Allah’ın takdiri neyse o olur, her şey Allah’tandır.” diyerek bütün tedbirsizliklerin bedelini sınırsız teslimiyetle kadere yüklerken mezkûr düşünce sahipleri de her şeyi sadece maddi sebeplere

⁷⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, thk. M. Zühreir b. Nâsır (b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001), “Cihâd”, 30 (No. 2829); “Ezân”, 32 (No. 653); Hidayet Aydar, “Bazı Kur’an Ayetlerinin Işığı Altında Kocaeli Depremine Bakış”, *Kur’an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi* 19-20-21 (1999), 144-145.

⁷⁵ el-Bakara 2/155.

⁷⁶ Âl-i İmrân 3/186.

⁷⁷ Muhammet Karaosman, “Kur’ân’dan Hareketle Doğal Âfetlerin ve Salgın Hastalıkların İlahî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/3 (Aralık 2020), 114-115.

⁷⁸ el-Bakara 2/216; en-Nisâ 4/19.

⁷⁹ Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrût: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, ts.), “el-Birr ve’s-ıla”, 14.

dayandırmaktadır. Kur'ân; yaratma, öldürme, rızık verme, hastalandırma ve şifa verme gibi faaliyetlerle her an bir emir ve iş üzerinde bulunan Allah tasavvuruyla, kullarını murakabe eden, onlara küllî iradesi, adaleti ve lütfuyla dilediğinde müdahale eden bir Allah anlatırken;⁸⁰ deprem, sel, kuraklık, salgın vb. tabii olayları bütünüyle maddeye indirgemek ve Allah'ı devre dışı bırakmak fikirde, düşüncede ve en önemlisi itikatta yaşanan oldukça acı bir depremdir.

3. Kur'ân ve Tabii Âfetler

Dünyanın fizyolojik ve jeolojik yapısı, kendi bünyesi ve güneş sistemi içerisindeki atmosferik hareketliliği, yerküre üzerindeki dağlar, sular ve bitkilerin oluşturduğu coğrafik etkenler onun üzerinde ve içerisinde birtakım doğal ve tabii olayların meydana gelmesine neden olmaktadır.⁸¹ Kur'ân'da Yüce Allah'ın kudret eseri olarak tefekkür ve tezekkür vesilesi olan tabiat ve doğa unsurlarından bahsedilmektedir.⁸² Yeryüzü adeta bir beşik ve döşek gibi barınmaya, istirahate, yürümeye ve çalışmaya uygun olarak yaratılmış, insanları gidecekleri yerlere şaşırmadan ulaştıran imkân ve yollar yapılmış, gökten su indirilerek her çeşit bitkiden çiftler çiftler çıkarılmıştır.⁸³ Bazı âyetlerde de bunların yaratılış sebeplerine değinilmiştir. Örneğin, Ra'd sûresinde وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا رِجَالًا لَّيَالِي النَّهَارِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّعُلُومٍ يَتَفَكَّرُونَ *“Yeryüzünü enine boyuna uzatan, onda sabit dağlar ve ırmaklar meydana getiren, orada meyvelerin her birinden çiftler çiftler yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O bürüyüp örtüyor. Düşünen insanlar için şüphesiz bütün bunlarda ibretler vardır.”*⁸⁴ buyrulmaktadır. Aynı şekilde Lokmân sûresinde de خَلَقَ السَّمَاوَاتِ يَغْنَبُ غَمَلٍ تَرُوءُهَا وَالْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ *“O, gökleri görebileceğiniz herhangi bir destek olmadan (duracak şekilde) yarattı, sizi dengede tutması için yere sağlam dağlar yerleştirdi, orada her türlü canlının çoğalmasını sağladı. Biz, gökten su indirip (bununla) yeryüzünde her türden faydalı bitkiler bitirdik.”*⁸⁵ buyrulur dağların, suların, canlıların ve bitkilerin yaratılışına dikkat çekilmektedir.

⁸⁰ Âl-i İmrân 3/156; et-Tevbe 9/116; er-Ra'd 13/26; eş-Şu'arâ 26/78-79-80-81; el-Ankebût 29/60-62; er-Rûm 30/50; el-Mü'min 40/68; ed-Duhân 44/8; ez-Zâriyât 51/58; er-Rahmân 55/29; el-Hadid 57/2.

⁸¹ Saylık, *Kur'ân'da Deprem*, 1-4.

⁸² el-Gâşiye 88/18-19-20.

⁸³ Bk. Tâhâ 20/53; ez-Zuhrûf 43/10; en-Nebe 78/6; Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 4/769.

⁸⁴ er-Ra'd 13/3.

⁸⁵ Lokmân 31/10.

Kur'an'a göre ölüm ve hayat, insanların hangisinin daha güzel davranış sergileyecekleri bilinsin diye Yüce Allah tarafından yaratılmış iki büyük tabîî hakikattir.⁸⁶ Sözlükte, “yaratılmış olan şeylerin tamamı, maddî âlem, bunlar arasındaki ahenk ve intizam, cisimlerin değişmeyen vasıfları ve doğuştan gelen karakteristik özellikler” tabiat olarak tanımlanmaktadır.⁸⁷ İslami ilimlerin farklı alanlarında çeşitli mânalarda kullanılan âfet kelimesi de sözlükte; isabet ettiği şeyi ifsat edip işlevsizleştiren ârızî durum, hastalık, noksanlık, kusur ve zayıflık gibi mânalara gelmektedir. Bu anlamda, “Zekâ ve melekelerin âfeti övünmek, ilmin âfeti de unutmaktır.”⁸⁸ denilmiştir. Kur'an âyetlerindeki bela, musibet ve fitne gibi kelimeler âfet anlamında kullanılmaktadır. Siyak ve sibâkı bağlamında düşünüldüğünde genel olarak âfetlerin bir kısmının inkârcı kavimlerin helak edilmesi, bir kısmının müminlerin ikaz edilmesi, bir kısmının da insanların ibret alarak yaptıkları hatalardan vazgeçirilmesine yönelik olduğu ifade edilebilir.⁸⁹ Ansızın veya yavaş yavaş gelişen, bir kısmı da insan etkenli meydana gelen doğal ve tabîî olaylar; ilgili tedbirler alınmadığı takdirde ölüm, yıkım, bozulma veya büyük âfet ve felaketlere dönüşebilmektedir. Kur'an'ın beyanına göre insanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde fesat ve düzensizlik ortaya çıkmıştır.⁹⁰ Orman yangınları, çarpık kentleşme, erozyon, bilinçsiz ya da menfaat odaklı imar planlamaları, aşırı tüketim, israf, kontrolsüz ve ölçsüz tarımsal sulamalar ve daha nice insan etkenli yaklaşımlar; akabinde büyük kitleleri, ülkeleri veya bütünüyle dünyayı tehdit eden âfetlere neden olabilmektedir. Bütün bu doğal veya yapay kaynaklı âfetler, insanların tabîî ve olağan yaşam düzenini sekteye uğratmakta, onları ulusal ve uluslararası yardıma ihtiyaç duyar hale getirmekte, pek çok zarara, can ve mal kayıplarına neden olmaktadır. Doğal âfetler genellikle dünyanın fizikî ve jeolojik yapısı ile güneş sistemi içerisindeki hareketlerinden kaynaklanmaktadır. Hortum, fırtına, tufan, kasırga, sel, taşkın, kıtlık, kuraklık, deprem, yanardağı patlamaları sık karşılaşılan doğal âfetlerdendir. Yüce Allah tarafından takdir edilen muayyen bir ecel ve süre kapsamında; yağmur, sel, rüzgâr, deprem ve benzeri tabiat olaylarının etkisiyle toprak kayması ve erozyonla dağ ve tepelerin aşınması şeklinde yerkürenin

⁸⁶ el-Kehf 18/7; el-Mülk 67/2.

⁸⁷ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 1996), 1033

⁸⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 9/16; Mustafa Çağrı, “Âfet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/398-399.

⁸⁹ Mehmet Salmazzem, “Kur'an Perspektifinden Dünyevî Âfetler ve Deprem”, *Dinî İlimler Bağlamında Deprem*, ed. Teceli Karasu - Mahsum Aytepe (Ankara: Fecr Yayınları, 2023), 88-89-105.

⁹⁰ er-Rûm 30/41.

etrafından eksiltilmesi de tabii âfetlerin bir başka veçhesidir.⁹¹ Bütün bu âfetlere karşı sebep sonuç analizleri yapılmalı, koruyucu ve önleyici tedbirler alınmalı, teenni, tevekkül ve sabırla hareket edilmelidir.⁹²

Kur'ân'daki kıssa ve misallerde önceki milletlerin; Yüce Allah'ı inkâr etmeleri, ona ortak edinmeleri, kendilerine verilen bunca nimete şükretmemeleri, zulmetmeleri, peygamberleri haksız yere öldürmeleri ve onların nübüvvetini ispat eden mucizeleri görmezden gelip yalanlamaları gibi sebepler yüzünden vaat olunan azap ve tabii âfetlerle helak edildikleri anlatılmaktadır. Şuarâ sûresindeki konuyla ilgili her bir âyet pasajında إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً “*elbette bunda bir ders vardır*” buyrulurak bunların bir ikaz ve işaret olduğu vurgulanmaktadır.⁹³ Semûd (Ashâb-ı Hicr), Âd ve Tübba' kavimleri, Eyke, Ashâb-ı ress, Ashâb-ı uhdût, kavm-i Lût, kavm-i Nûh ve Firavun halkı Kur'ân'da doğal ve tabii âfetlerle helak edildiği belirtilen toplumlardan bazılarıdır.⁹⁴ Firavun ve ona inananlar; önce kurak geçen yıllar ve ürün kıtlığıyla, sonrasında da üzerlerine gönderilen tufan şeklindeki şiddetli yağmur ve boğucu sel ile cezalandırılmışlardır.⁹⁵ Hakeza Hz. Nûh'un kavmi de tufanın onları yakalamasıyla birlikte yerden fıskırıp coşan sular ve gökten boşalan şiddetli yağmur şeklindeki rezil edici ceza ve sürekli bir azapla helak edilmişlerdir.⁹⁶ Yine Kur'ân'da geçen Sebe' halkı da yaşamış oldukları bölgenin coğrafi ve jeopolitik konumunun sağladığı nimetlere mukabil haddi aşırarak nankörlük ederek Yüce Allah'a itaat ve şükürden yüz çevirmeleri sebebiyle sel felaketiyle (seylü'l-arim) cezalandırılmışlardır.⁹⁷ Bazen de birtakım hikmetlere binaen, başkalarının hata ve isyankârlığı, diğer insanların felaketine sebep olabilir.⁹⁸ Yüce Allah'ın bir cezalandırması olarak azap ve felaketler; sadece

⁹¹ er-Ra'd 13/41. Bu âyet-i kerîme, mecazî anlamda yorumlanarak; inkârcıların ülkelerinin, Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle onların topraklarının azalması, mamur alanların harap olması, ürünlerin eksilmesi, ilim adamları ve önderlerin yok olması şeklinde de tefsir edilmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 3/108.

⁹² Fikret Karaman, “Tevekkül, Kader Bağlamında Deprem ve Sorumluluk Bilinci”, *Diyanet İlmî Dergi* 56 (2020), 917.

⁹³ eş-Şuarâ 26/120-139-156-172-173-189.

⁹⁴ Bk. el-A'râf 7/136; Hûd 11/102; el-Hicr 15/78-80-82; el-Kehf 18/59; Meryem 19/74; el-Furkân 25/36-39; eş-Şu'arâ 26/176; el-Fussilet 41/13-17; ed-Duhân 44/37; Kâf 50/ 12-13-14; en-Necm 53/ 52; el-Hâkka 69/5; el-Burûc 85/4; Ayrıca bk. Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 9/350.

⁹⁵ el-A'râf 7/130-133; Yüz otuz üçüncü âyette zikredilen “الطوفان /et-tûfân” kelimesinin ne mânâyâ geldiği konusunda; boğucu sel, su baskını, şiddetli yağmur, mevt-i carif ve tavaf eden her şey gibi farklı görüşler nakledilmiştir. Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Zehraveyn Yayınları, ts.), 4/121.

⁹⁶ Bk. el-Ankebût 29/14; Hûd 11/36-49; el-Kamer 54/9-19.

⁹⁷ es-Sebe' 34/16-17; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 20/378-384.

⁹⁸ Metin Özdemir, *İlahî Adalet ve Rahmet Penceresinden Kötülük ve Musibetler* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 149.

zalimlere, hakikate kör ve sağır tavırla yaklaşanlara gelmez umumi bir hal alabilir. Bu durumda zahiren sadece haksızlık ve zulmedenlerin değil mazlumların da zarar görmesinin izah edilebilecek birkaç yönü bulunmaktadır. Bunlardan biri de imtihan sırrıdır. Çünkü bu tür afetlerde hakkıyla inanan dürüst ve erdemli davranışlarda bulunanların lehine umumî ve somut bir koruma tezahür edecek olsa insanlar topluca iman ederlerdi. Tersinden düşündüğümüz takdirde, haksızlık yapanların bir araya gelmeleri ve tek bir ümmet olmaları ihtimali bulunmasaydı şayet Yüce Allah inkârcı ve zalimlerin evlerinin tavanını, merdivenlerini, kapılarını ve yaslanacakları koltuklarını gümüşten yapardı. Fakat böyle yapmadı.⁹⁹ Yüce Allah, *وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ*, “Sadece içinizden zulmedenlere dokunmakla kalmayacak olan fitneden sakının ve bilin ki Allah’ın cezası şiddetlidir.”¹⁰⁰ âyetiyle; Kur’ân’ı ve peygamberi işittiği halde Allah ve resûlüne itaatsizlik edenleri, din uğrunda mücadele etmeyenleri, sadece dünyaya odaklanıp ahireti unutanları, çirkinlikleri irtikâp edenleri ve bunlara karşı duyarsız davranarak iyiliği emredip kötülükten men etmeyenleri söz konusu umumi belalarla sakındırmaktadır.¹⁰¹ Kur’ân’da, doğal âfet haline dönüşen doğa olaylarıyla denenerek helak edilen kavimlerin haberlerine yer verilmesi, bu haberlere muhatap olan bu günün insanı için de bir imtihan konusudur. Zira dünya hayatı, insanın hoşuna giden bütün güzelliğiyle süslenip insanın da bütün bu güzellikleri kendi gücüne bağladığında gece veya gündüz gelen Yüce Allah’ın emriyle sanki dün yokmuş gibi bir anda silinip yok edilebilir.¹⁰² Bu nedenle söz konusu durumda sergilenmesi gereken mümin tavrı; sabretme, sorumluluk üstlenme, dua ve istiğfarda bulunma, tevekkül etme ve ibret alma gibi faziletli ve erdemli davranışlar olmalıdır.¹⁰³

Sonuç

İlahî bir mesaj olan Kur’ân’ın doğru anlaşılması bakımından, içerdiği konu ve kavramların irdelenmesi büyük önem arz etmektedir. Genel olarak Kur’ân; Allah, insan, varlık ve tabiatla ilgili çok farklı konulardan bahsetmektedir.

⁹⁹ ez-Zuhrûf 43/33-34.

¹⁰⁰ el-Enfâl 8/25.

¹⁰¹ Muhammed Cemâlüddîn el-Kâsımî, *Mehâsinü ’t-te ’vîl*, thk. Muhammed Bâsil U’yûn es-Sûd (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-’İlmî, 1418/2003), 5/277.

¹⁰² Yûnus 10/24; Hûd 11/68-82; el-Kasas 28/76-82.

¹⁰³ İbrahim Yıldız, “Kur’ân’a Göre Musibetler Karşısında İnsanların Psikolojik Tutumları”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/3 (Aralık 2020), 73-75-76-78-79.

Kurân'ın gerek kıyamet esnasındaki gerek kavim ve kabilelerin helak edilmesi ve gerekse Allah'ın yerküredeki bir emri olması bakımından deprem, kuraklık ve sel gibi tabii âfetlerden bahsetmesinin birtakım hikmet ve gayeleri bulunmaktadır. Kur'ân'ın tabîi ve doğal âfetleri ele alan âyetlerini bağlamları bakımından irdelediğimizde bunların; inkârcıların helâki, inananların ibret alması ya da insanların ikaz edilmesi gibi esas maksatlara matuf oldukları anlaşılmaktadır. Kur'ân ve hadislerle bakıldığında depremin, Yüce Allah'ın insanları sınamak veya cezalandırmak maksadıyla maruz bıraktığı musibet çeşitlerinden biri olduğu ifade edilebilir. Deprem ve yer sarsıntıları gibi tabii âfetler, insanı karşı karşıya bıraktığı tahammülü zor dünyevî acı sonuçları sebebiyle geçmişte ve günümüzde bilimsel sebep ve sonuçlarıyla farklı yönlerden incelenmiştir. Deprem ve tabii âfetlerin gerek meydana geldiği andaki gerekse sonrasındaki halleriyle insan üzerindeki büyük etkileri yüzünden özellikle Kur'ân sûre ve âyetleri perspektifinden dinî yönüyle de incelenmesi elzemdir. İslam dininin temel kaynağı olarak Kur'ân, nüzûlünden günümüze inananlarda güçlü bir benlik inşâsı gerçekleştirmiştir. Uyguladığı fitrata uygun yöntemi ve üslûbu yanında ele aldığı her çeşit konu ve kavramın bu inşâda büyük rolü vardır. Kur'ân; Allah'ın varlığına delalet etmesi, yaratılış maksadı ve hikmetlerinin bulunması, insanların dünya ve ahiret hayatlarını etkilemesi gibi yönleriyle varlık ve tabiattan da söz etmektedir. İlahî mesaj ve haberleriyle doğrudan akıl sahiplerine hitap eden Kur'ân muhtevasında deprem ve suların kabarması, taşkın ve yanardağ patlaması gibi tabiat olaylarına da yer verilmektedir. Zilzâl sûresinde de bu doğa olaylarından biri olan depremden bahsedilmektedir. Özellikle Kur'ân kıssalarında anlatılan geçmiş kavimlerin haberlerinden anlaşılacağı üzere doğa ve tabiat olaylarının helak aracı olarak âfete dönüşmesi de bir gerçektir. Depremler de dâhil olmak üzere bütün tabîi âfetler, Yüce Allah'ın takdiriyledir. Zira O'nun izni olmadan insanlara hiçbir musibet dokunamaz. Sebe sûresi ikinci âyetten anlaşıldığına göre yerkürenin içine giren ve ondan çıkan, göğe yükselen ve gökten inen ne varsa hepsi Allah'ın bilgisi dâhilindedir. Hakikat böyle olmakla birlikte elbette bu noktada insanların sorumlulukları da gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü Yûnus sûresi kırk dördüncü âyette belirtildiği gibi Yüce Allah kullarına asla zulmetmez; bilakis basiret, akıl, idrak ve anlayışlarını layıkıyla kullanmayıp gerekli tedbirleri almadıkları için insanlar kendilerine haksızlık etmiş olurlar. Depremler; dinî, sosyal ve ekonomik parametreleriyle yerel ve küresel bağlamda insanları etkileyen hadiselerdir. Çok boyutlu ve kapsamlı etkileme gücü nedeniyle bu doğa olayına karşı idarî, siyasi,

fizikî ve benzeri yönlerden geniş bir dayanışma ve iş birliği ruhuyla mücadele edilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada, Zilzâl sûresi bağlamında Kur'ân'ın deprem ve tabii âfetlere panoramik bir bakışı konusu irdelenmiştir. Kur'ân'ın bu konudaki meramı ve ilahî muradın tespiti noktasındaki düşüncelerimiz imkân ölçüsünde ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu konudaki muhtemel herhangi bir eksiklik ve kusur elbette tarafımıza aittir. En doğrusunu bilen, ilmi ve hikmeti sonsuz olan Yüce Allah'tır. Neticede ülkemiz gündeminin önemli meselelerinden biri olan depremleri Kur'ân perspektifinden dinî yönüyle incelemekle; hem daha önce yapılan çalışmaların tozlu raflardan masa üstüne indirilmesi ve zihinde canlanması hem de yapılacak yeni çalışmalara katkı sağlaması umulmaktadır.

Kaynakça

- Abdûlbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1441/1990.
- Akdağ, Özcan. “Kötülük Sorunu ve Teodise”. *The Journal of Academic Social Science Studies* 38 (Autumn II 2015), 473-480.
- Allâme Aliyyü'l-Kârî. *Fıkh-ı Ekber Şerhi*. çev. Hüseyin S. Erdoğan. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1987.
- Atabey, Eşref. *Deprem*. Ankara: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Yayınları, 2000.
- Aydar, Hidayet. “Bazı Kur'ân Âyetlerinin Işığı Altında Kocaeli Depremine Bakış”. *Kur'ân Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi* 19-20-21 (1999), 110-148.
- Bala, Merve Beyza. *Deprem Yaşayan Bireylerde Dini Başa Çıkma (2011 Van Depremi Örneği)*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi. *el-Câmi'u's-sahih*. thk. Muhammed Zühayr b. Nâsir. 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001.
- Can, Seyithan. “Allah'ın Adaleti ve Sünneti Bağlamında Günümüz Toplumsal Helâkının İmkânı”. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 13/1 (Spring 2021) 9-32.
- Çağrı, Mustafa. “Âfet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/388-389. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Doğan, D. Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 1996.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Tûnus: ed-Dâru't-Tûnusiyye Li'n-Neşr, 1404/1984.
- İbn Cüzey el-Kelbî, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzil*. thk. Abdullah el-Hâlidî. Beyrut: Dâru'l-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm. 1416/1995.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrût: Dâru Sâdir, 1414/1993.
- Karaman, Hayrettin. vd., *Kur'ân Yolu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Karaman, Hayrettin. vd., *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Karaman, Fikret. “Tevekkül, Kader Bağlamında Deprem ve Sorumluluk Bilinci”. *Diyanet İlmî Dergi*. 56 (2020), 903-936.
- Karaosman, Muhammed. “Kur'ân'dan Hareketle Doğal Âfetlerin ve Salgın Hastalıkların İlahî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/3 (Aralık 2020) 98-120. <https://orcid.org/0000-0001-9254-2031>
- Kara, Necati. “Kur'ân ve Sünnet'te Bela - Musibet”. *Ekev Akademi Dergisi* 1/3 (Kasım 1998) 33-58.
- Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn. *Mehâsinü't-te'vil*. thk. Muhammed Bâsil U'yûn es-Sûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmî, 1418/2003.

- Küçük, Ahmet. *Kur'an'da Toplumsal Sınanma ve Sonuçları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Makaraoglu, Havva. *Deprem Dini Tutum ve Davranışlar Üzerindeki Etkisi (Düzce İl Merkezi Örneği)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmî, 1426/2005.
- Mâverîdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *Tefsîrû'l-Mâverîdî (en-Nüket ve'l-'uyûn)*. thk. Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmî, ts.
- Mevdûdî, Ebû'l-A'lâ. *Tefhîmü'l-Kur'an*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât Hâfîzüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. thk. Yûsuf Alî Bedyevî. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1419/1998.
- Okumuş, Ejder. "Tabii Afetler, Din ve Toplum". *İslami Araştırmalar Dergisi* 15/3 (2002) 339-373.
- Okumuş, Ejder. "Sosyal Yaralara Din Merhemi". *Yeni Şafak* (Erişim 8 Nisan 2023). <https://www.yenisafak.com/hayat/sosyal-yaralara-din-merhemi-4512353>
- Özdemir, Metin. *İlahî Adalet ve Rahmet Penceresinden Kötülük ve Musibetler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Salmazzem, Mehmet. "Kur'an Perspektifinden Dünyevî Âfetler ve Deprem". *Dinî İlimler Bağlamında Deprem*. ed. Teceli Karasu - Mahsum Aytepe. 87-116. Ankara: Fecr Yayınları, 2023.
- Saylık, Mutlu. *Kur'an'da Deprem*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Sümer, İdris Sami. *Kur'an'da Mülk Kavramı ve Allah'ın Hükümranlığı Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *Fethu'l-kadîr*. Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1414/1993.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.
- Tantâvî, Muhammed Seyyid. *et-Tefsîrû'l-vesît li'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Kâhire: Dâru Nehda, 1418/1997.
- Tütün, Sevgi. "Kur'an'da Bazı İman Konularının Ele Alınışı". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2, (15 Aralık 2015) 7-28.

- ÜÜ, Üsküdar Üniversitesi, “Deprem Travma Psikolojisi”. Erişim 8 Nisan 2023. <https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/8921/prof-dr-tarhan-anlatti-depremin-psikolojik-etkileri-nasil-atlatilir>
- Vâhîdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî. *el-Basît fî tefsîri'l-Kur'ân*. Riyâd: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmî, 1430/2008.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Zehraveyn Yayınları, ts.
- Yıldız, İbrahim. “Kur'ân'a Göre Musibetler Karşısında İnsanların Psikolojik Tutumları”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/3 (Aralık 2020) 65-97. <https://orcid.org/0000-0003-0438-6994>.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 3. Basım, 1407/1996.